

Normen styr! Trots att vi blivit hyfsat bekväma med bögar, blattar och flator i folkhemmet så frodas fortfarande fördomarna. Hur är det med vår syn på personer med funktionshinder? Ser vi människorna med alla dess lustar och laster, eller ser vi bara hindren och hjälpbehoven? Tittar vi bort och tänker på nåt annat... Ottar försöker vådra ut fördomarna.

räck mig en dildo

Lusten känner inga hinder – men vad gör man när armar och ben inte räcker till? Gå till prostituerade, hjälp till självsex eller assisterande assistenter? Idag isoleras inte personer med funktionshinder på institutioner längre, men än råder uppfattningen att "funkisar inte kan". Anna Bergholtz tar ett grepp på debatten om personliga assistenter, brukare och rätten till sex.

I Danmark kan man som funktionshindrad få stöd från staten för att kunna komma i kontakt med prostituerade. Där är sexköp lagligt och för många (åtminstone naturligt) sexuella tillfredsställelse. Men i Sverige ser både lag och synsätt annorlunda ut. Vad gör man då som funktionshindrad här? Vilken "hjälp" kan man få?

– Det är ingen jävla rättighet att få sex av en hjälpare, säger **Sosso Hietanen** som är socionom med inriktning på sexologi. Hon är också kortväxt och liksom många andra funktionshindrade upprörd över den lag som råder i Danmark.

– Ett sådant system ger felaktiga sig-

naler, tycker jag. Att vi "funkisar" är fula ochäckliga och inte kan få sex på något annat sätt.

Lagen i Danmark blir i praktiken också enbart till för männen, och de funktionshindrade kvinnornas sexualitet osynliggörs, som så ofta annars.

Samhällets ideal och normer är tydliga när det gäller vad som anses vara en "normal" sexualitet och vilka kroppar som ses som sexiga. Och där ingår inte personer med funktionshinder. De ses – precis som en del sexuella läggningar – som avvikande. Sosso Hietanen träffar många med funktionshinder i sitt jobb. Och åtskilliga av dem har dåligt självförtroende, svårt för att hitta partners och tillfällen att ha sex. Men det legitimerar inte prostitution, menar hon. Som funktionshindrad har man varken mer eller mindre rätt till sex.

– Det finns funktionshindrade som verkar tro att icke funktionshindrade har hur mycket sex som helst, och så är det ju inte. Vi med funktionshinder måste sluta tycka synd om oss själva och inte slämt tro att vi inte får sex för att vi är "funkisar". Samtidigt måste de som inte har funktionshinder börja se oss som sexuella varelser, säger Sosso.

Vad är sex – egentligen?

Men hur är det då? Kan man som funktionshindrad ha sex? En vanlig föreställning hos allmänheten är att det nog inte går.

– Alla funktionsnedsättningar ser olika ut. Naturligtvis kan mer omfattande

rörelsehinder komplicera ens sexliv. Men man måste ställa sig frågan – vad är sex?

Det behöver ju inte betyda penetrering, säger Sosso.

En kvinna med rörelsehinder Ottar talar med, som vill vara anonym, berättar att hon har ett väl fungerande sexliv.

– Jag är så trött på de fördomar som finns om att vi inte kan, säger hon. Det är nog mediernas fel som skapar en föreställning om att vårt sexliv skulle vara annorlunda. Men så är det ju inte.

En man med rörelsehinder har liknande erfarenheter:

– Jag får ofta frågan på krogen om jag kan ha sex. Ja, blir mitt svar. Men egentligen tycker jag den frågan är lite väl privat.

Jonas Franksson är cp-skadad och jobbade tidigare som programledare för SVT:s CP-Magasinet. Programmet tog upp ämnen kring funktionshinder, inte sällan med en humoristisk vinkel. Han tycker att ett problem är just att funktionshindrade inte ges samma integritet som andra människor.

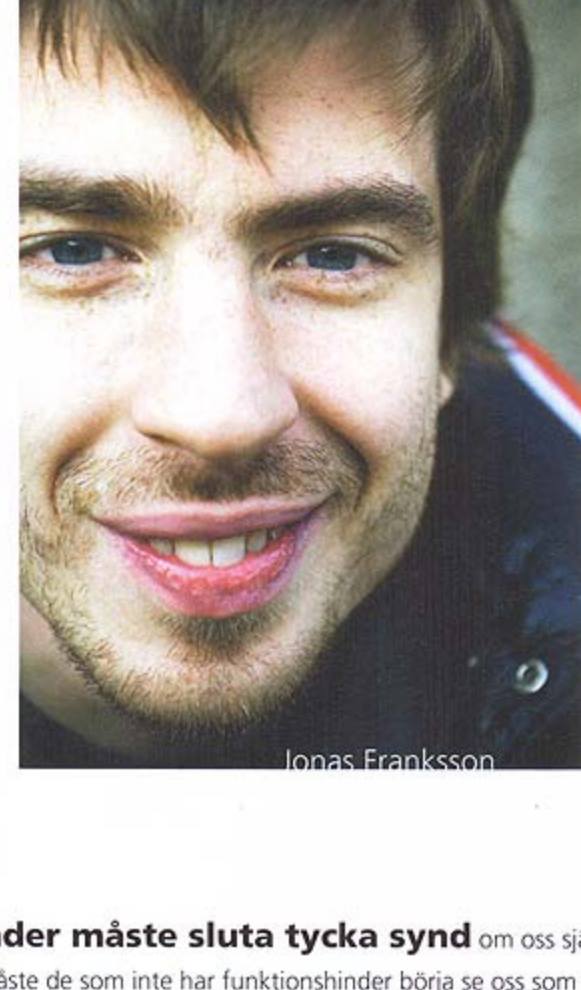
– Varför ska jag svara på frågor om mitt sexliv? Det handlar om en maktstruktur i samhället där vi med funktionshinder inte står på samma nivå som alla andra. Jag tror aldrig frågan om ens sexliv skulle ställas till någon utan funktionshinder på samma sätt, säger Jonas.

I ett av CP-Magasinets avsnitt besökte Jonas Danmark, och trots att han inte anser att sexköp bör legaliseras i Sverige, såg han att lagen hade fört någonting positivt med sig:

TEMA FUNKIS

Sosso Hietanen

Jonas Franksson

Stefan Reitersjö

"Vi med funktionshinder måste sluta tycka synd om oss själva och inte jämt tro att vi inte får sex för att vi är 'funkisar'. Samtidigt måste de som inte har funktionshinder börja se oss som sexuella varelser."

– Att vi med funktionshinder ses som sexuella varelser och att det finns en öppenhet kring det som inte finns här, berättar han.

Men det finns en baksida.

– De prostituerade verkade se på sig själva som sexteamer, som hjälpte oss "stackare med funktionshinder", säger Jonas. Och de med funktionshinder verkade inte anstränga sig för att få "normala" sex- och kärleksrelationer.

Gert-Inge Brander är sexualupplysare och före detta ordförande för RFSU. Han bor i Skåne och får många frågor från män med funktionshinder hur man kan komma i kontakt med prostituerade i Danmark. Han är nog med att säga att han inte kan hjälpa till, men säger också:

– Att gå till prostituerade är kanske ingen frälsning, men heller inget man helt kan förkasta. För en del kan det nog vara ett sätt att se att det funkar att ha sex. Det kan bygga upp ens självförtroende, så att man vågar ta kontakt med andra i fortsättningen.

Jonas Franksson tror inte att funktionshindrade har mer problem med sina sexliv jämfört med den övriga befolkningen. Men stämmer det? **Stefan Balogh**, arbetsterapeut med inriktning på sexologi, ställs dagligen inför denna fråga. En del av hans arbete är förlagt till Skärholmens Riksgymnasium där elever med rörelsehinder går.

– Frågorna jag får är nog samma som för ungdomar utan funktionshinder i den åldern. Om första kyssen, om samlag och om stånd.

Men han möter även unga med funderingar och problem som inte är lika vanliga bland fullt fysiskt rörliga personer.

– Det kan vara frågor om hur man ska tillfredsställa sig själv. Man kanske inte när med sina egna händer.

Oftast handlar det om att hitta en lösning.

– För det mesta finns den. Det kan till exempel vara att kolla en tjej eller kille funktion för att kunna hantera en vibrator för onani, eller fungera som stöd när

någon vill ta reda på hur de fungerar.

En kvinna Ottar talar med som vill vara anonym, berättar om både samlag och onani.

– Det funkar bra. Jag har en liten rörelseföråmning i ena armen och på så sätt kan jag onanera själv, berättar hon.

Flera av de vi talat med lyfter fram vikten av tillfredsställelse med sig själv.

– Jag har privilegiet att kunna fantisera livligt och på så sätt tillfredsställa mig själv, beskriver en annan.

– Att kunna utföra ett vanligt samlag behöver inte vara så viktigt.

– Jag kan inte sära på benen så jag får ha sex på andra sätt, säger en kvinna.

"Inget man pratar högt om"

I ett nummer av boktidningen Ottar från 1982 finns ett reportage från ett inackorderingshem för "svårt fysiskt handikappade", som man sade då. Då som nu

Yvonne Svensson

var assistens till sex och onani inget man ville tala högt om. En manlig assistent sa dock att "det har hänt att jag pallat upp en kille med kukdar och porttidningar och sedan gått ut". Personalen vittnade om att det var ett problem för de boendes syn på sin sexualitet att leva i en så överbeskyddande miljö, och att det skulle utbyta panik om det kom fram att någon i personalen assisterat de boende i en sexuell situation.

1994 kom lagen om personlig assistans. Den innebar att personer med funktionshinder kunde flytta från familj, anhöriga och statliga institutioner till boende på egen hand. Den assistans till sex som – om det förekom – gavs av vårdare tidigare flyttades då över till de personliga assistenterna.

Frågan om personliga assistenter ska vara behjlpiga i brukarnas sexliv är en diskussion som har kommit och gått genom åren. Men det är en känslig sådan. Diskussionen kommer lätt att handla om moral och etiska gränsdragningar

där brukarens behov står mot assistentens skyldigheter och rättigheter som arbetstagare.

– Det förekommer att assistenter bistår brukare i sexuella situationer, men det är inget man pratar högt om, säger Stefan Balogh. Delvis kan det bero det på en stigmatisering från andra arbetskamrater, det anses inte okej.

Hjälpen kan se olika ut. Det kan vara så att någon behöver bli lagd i rätt ställning eller få en dildo placerad på rätt plats, eller handgriplig hjälp med onani.

Anna Barsk Holmbom arbetar som verksamhetsansvarig på Ifa, en intresseförening för assistansberättigade.

– Assistanslagstiftningen har haft en viktig roll i funktionshindrades kärleksliv och relationer, säger hon. Helt plötsligt fick man en annan möjlighet till samliv utan att vara beroende av föräldrar och institutioner.

Men **Anna Barsk Holmbom** tror inte det är så vanligt med hjälp till sex från personliga assistenter.

– Min uppfattning är att brukarna är trötta på att alla verkar tro att de behöver hjälp, säger hon. Om det förekommer så görs det i det tysta.

Stefan Balogh är däremot av erfarenheten vet att det förekommer så:

– Jag tror inte assistenterna som hjälper till ser det som värre att torka upp sperma och lubrikation än bajs och kiss.

En brukare Ottar talar med som vill vara anonym berättar att han har haft sex med en av sina assistenter.

– Vi blev kåra. Sämt kan ju hända, säger han.

Assistent får egna sätta gränser

Tittar man på assistanslagstiftningen så står det inget om vad den personliga assistenten får och inte får göra.

– Man ska hjälpa brukaren med de grundläggande behoven, men vad det är kan man inte i lag gå in och detaljstyra, säger **Göran Wernström**, rättsalkkunnig vid Socialdepartementet.

I Hafs bok **Personlig assistans från a-ö** står följande: "Man kan som assistent ställas inför att brukaren efterfrågar assistans för att kunna tillgodose ett sexu-

ellt behov. Det kan dock aldrig ingå i en assistents arbetsuppgifter eller krävas att assistenten ska ge assistans i sexuella situationer mot sin vilja. Däremot kan assistenten frivilligt ge sådan assistans. En assistent som blir ställd inför en sådan fråga eller situation har rätt att finna sina egna gränser utan att känna sig utsatt för påtryckningar."

Det är svårt att få personliga assistenter att prata om sina eventuella insatser i sexuella situationer. **Frösunda assistans**, ett av Sveriges största assistansföretag, säger att de inte har tid att ge sin syn på saken. Men Ottar får slutligen tag på en assistent som vill berätta.

– Man måste kunna skilja på en fysisk och en sexuell handling. För min del är det samma sak att råcka en gaffel till någon som att ge personen i fråga en massagastav, säger **Sandra Lundbäck**. Men jag är aldrig delaktig i själva sexakten.

Sandra arbetar som boendeassistent på ett elvhem för gymnasieelever med rörelsehinder. Det innebär att hon hjälper flera olika personer i sitt jobb. Vad gäller inställningen till hjälp i sexuella situationer så ser den väldigt olika ut bland assistenterna.

– Jag tycker det är upp till var och en att bestämma var man vill sätta gränsen. Personligen tycker jag inte att någon som är naken i ett sexuellt sammanhang gör mig obekvämt, men jag vet andra som ogillar det, berättar hon vidare.

Huruvida man hjälper till i sexuella aktiviteter är ingenting man pratar öppet om.

Större öppenhet behövs

Det finns många frågor kring sexualitet och relationer bland eleverna på hemmet. Sandra berättar att man nyligen startat en "sex- och relationsgrupp".

– Vi behöver en större öppenhet kring dessa frågor, säger hon. Jag upplever att många elever varit utestängda från ämnet sex.

Sandras förhoppning är att fler startar denna typ av grupper och att eleverna ska känna att de kan prata med och be om hjälp av assistenterna.

– De måste få känna att det är okej att utforska sin sexualitet, och det tror

rullstolsragg?

Gör Ottars test och avslöja dina fördomar. Eller tror du att du inte har...

1 Du har precis börjat hängla på efterfesten med bruden i de snygga stövlarna. Ni slickar på sängen och du smeker hennes lär när du plötsligt upptäcker en protes. Vad gör du?

A. Får panik och börjar frenetiskt tala om vikten av att hålla på sig och inte hoppa i säng vid första daten.
B. Skriker till men övergår snabbt till en förtjust beundran över i väggen när det verkar vara en gängjärnen nuförtiden.
C. Fortsätter att hängla.

2 Den person i rullstol kollar in dig på kaffet. Vad tänker du? A. Hiffl!
B. Helleduatsned. Undrar om det är onanihjälp på smyg?
C. Schysst sug i blicken. Hyvningen är säkert bra i sängen.

3 Senaste veckorna har du chattat med mysige "Gandalf 81". Han kan hela texten till "I'm just a sweet transvestite from transexual transylvania" ur Rocky Horror Picture Show. Ni bestämmer att ses i parken i centrum. Där står han – med en vit kåpp. Vad gör du?

4 Sedan du träffade Sofie har du åtnjutit lite glad musik i livet. På fredagarna bubblar med vitt vin och sjunger till inspelade sexerifestivaler. I kväll är det "sex i luften". Hon är ryggmärgsskadad efter ridolycka – men hur ska du få veta om hon har kvar känslan i underlivet?

A. Skyller på en hastig men accelererande migrän, går hem och gräver fram allt du kan hitta om ryggskador på vårdguiden.se
B. Learning by doing är bästa metoden.
C. Du tar fram din Doktor Magiöviska som innehåller olika sexuella hjälpmedel, reflexknacka- och sensationsmätaren.

5 Du möter en kille i rullstol och en gående tjej. Vad tänker du? A. Det är bra att vara personlig assistent i några år innan man riktigt vet vad man vill göra i livet.
B. Vad snäll hon är som är ihop med en kille i rullstol.
C. Usch för hetrosor och två-samhetsideal. Jag kommer aldrig bli som dom.

6 En blind kille stöter på dig på en klubb. Vad tänker du? A. Skönt att han inte ser hur ful jag känner mig.
B. Du börjar fantisera om hans ömma famntag. Synskadade sägs ju ha en extra uppövad känslighet.
C. Vilken skön typ. Han är säkert bra i sängen!

7 En full tjej med cp-skada står framför dig i den nattliga korvköken och skämtar med korvgubben. Vad tänker du? A. Stackarn, någon måste ha lurat i henne alkohol.
B. Tragiskt på nåt sätt.
C. Bara hon inte tar den sista chorizon.

Här har du svaret:

Flest A: Skarp till dig. Du snackar om att våga testa omvärlden – men dina föreställningar är lika inskränkta som pastor Åke Greens. Du idkar gärna bondagesex men väljer bort personer med kåpp – trots att du skulle kunna få dig en riktig god spanking. Det kanske är just det du behöver...

Flest B: De är synd om barnen i Afrika också! Nästa gång du bjuder dina vänner på chévregratinerade rödbetor med fänkål och diskutera globaliseringen kanske du ska bjuda på dig själv lite mer. Annars kommer du snart att sluta som de patetiska världsforbättrarna Bono och Sting. Mycket snack och liten verkstad.

Flest C: Det sexgaling. Du verkar se människor för vad de är, inte för deras eventuella hinder. Fortsätt med det – men glöm inte kondom!

– Jag att många funktionshindrade gör allt mer, säger hon.

1993 blev det stora rubriker i kvällspressen efter ett skandalprogram i TV4s Kalla fakta. I programmet påstods att totalförälsade **Jörgen Erlandsson** utnyttjade sina assistenter sexuellt. Dessa kallades också – ordagrant – för "prostituerade". Programmet föllades för osaklighet och förtal. Men trots ursäkter i olika medier är läget tio år senare fortfarande det samma:

– Jag betraktas som en snuskhummer, för evigt, säger Jörgen.

Debatten om funktionshindrades rätt till sitt eget sexuella är näst intill omöjligt att föra, tycker han.

– Vad man än uttrycker, så tolkar livsnaren alltid in sina egna värderingar i svaret, säger han.

"Henne vill jag ha!"

Det finns många fördomar om personliga assistenters arbetsituation. Jörgen anser det vara ett problem att många väljer att se assistenter som livegna varelser och inte som självständiga individer.

– Relationen mellan brukare och assistent måste byggas upp efterhand, precis som mellan andra människor, säger Jörgen.

Men man aldrig kan kräva sexhjälp vid en anställningsintervju eller i arbetsituationen, menar han.

Jörgen Erlandssons muskelsjukdom kräver dygnet och en assistent i närheten resurser runt. Just nu har han ett tiotal assistenter som alternerar, och de är aldrig mer än ett rum bort. Jörgen är väl medveten om att han i och med sitt funktionshinder kan ses som avvikande. Men det är inget han tänker på när han "går" på stan.

– Ser jag en snygg tjej tänker jag inte: "Henne vill jag inte få". Utan istället det "Henne vill jag ha!". Varför begränsa sig själv?, säger han.

Jörgen Erlandsson har funderat mycket över varför just funktionshindrades sexliv är så intresseräckande och diskutabelt – för erlandande. Hunden som bet

(Fontän Förlag) är titeln på den bok han skrivit om sitt liv. I boken beskriver han sitt första samlag.

– Alla vill veta om det var med någon av mina assistenter, men vad spelar det för roll? Det var i alla fall med en underbar människa, säger Jörgen.

Svårt att be om hjälp eller inte kan frågan vara svår för den som har ett funktionshinder.

– Jag har än så länge inte haft något samlag, de andra bitarna har jag klarat själv. Men det skulle kännas fel att de assistenten, säger en manlig brukare som vill vara anonym.

Han skulle först vända sig till RFSU eller Vuxenhabiliteringen för råd och stöd.

Ett anonymt par Ottar talar med där båda har funktionshinder säger att risken finns att de kommer att behöva hjälp längre fram. Detta då ena partens fysiska förmåga försämrats med tiden.

– Jag vet inte om jag skulle vilja slippa in någon på så privat mark, säger kvinnan.

Hon menar att de får vara glada så länge det funkar. Men skulle den form av stöd behövas ser hon ogärna att hennes personliga assistenter tar den rollen.

– Nej, jag vill inte komma upp till frukosten dagen efter och så vet de vad vi gjorde i sovrummet kvällen innan, säger hon.

Det bästa vore om personen var helt utomstående. Men hur den biten skulle bekostas och ordnas vet hon inte.

Master Wheelchair, eller som han egentligen heter, **Stefan Reitersjö**, har en cp-skada och en speciellt sexuell läggning som kan innebära att han behöver assistans.

– Jag skulle att dominera kvinnor, och på deras medgivande kan jag binda och piska dem, säger han.

BDSM heter hans sexuella preferens, det står för att "binda, dominera, vara undergiven och att njuta av smärta". Då Stefans finmotorik inte fungerar så bra, kan han behöva hjälp i det sexuella rollspelet.

– Mina assistenter har sagt att det är okej att hålla en tråd här och där, så binder jag själv. Men där går gränsen, de

deltar aldrig aktivt i själva sextet, berättar han vidare.

Stefan Reitersjö anser att assistenter ska kunna delta i sexuella rollspel lika väl som på religiösa och politiska aktiviteter. Han känner bara till ytterligare en person med funktionshinder som har liknande sexuell läggning. Och det är ett problem.

– Vi med funktionshinder är dåliga på att bevaka vår egen sexualitet. Vi vill vara så normala som möjligt. Men vi som inte är det borde strunta i normalitetsbegreppet och göra som gayrörelsen – hitta en egen sexuell kultur, säger Master Wheelchair.

"Lama lemmar och torra trosor"

Hur många kan det då röra sig om som får "hjälp" av personliga assistenter?

– Inte så många, tror Stefan Balogh. För det mesta hittar man nog egna lösningar.

Han tror också att många har snedvridna föreställningar av funktionshindrades liv och sexualitet. Mer utbildning och kunskap om hur människan fungerar och reagerar psykosocialt och sexuellt behövs. Detta tror han skulle skapa andra attityder och tankar både hos allmänheten och hos de funktionshindrade själva.

– Som funktionshindrad överbeskyddas man många gånger. Det är fel. Man har rätt att ses som en sexuell varelse med alla möjligheter att ha ett samliv med sig själv eller andra personer, säger Stefan Balogh.

Lama lemmar och torra trosor heter en film **Rekryteringsgruppen** håller på att färdigställa. Det är en uppsökande verksamhet för människor med fysiska skador, både förmedlöda och förvärvade.

Yvonne Svensson är projektledare för filmen, hon blev själv ryggmärgsskadad efter en fallolycka. Tanken på sex oroadde henne, och hon undrade om ryggen skulle hålla.

– Ganska kort efter olyckan fick jag min chans att prova. Och det var nog en anledningarna till att jag hade ett "one night stand" då. Jag ville veta. Och det gick bra, säger hon.

Yvonne har mött både tjejer och killar som är nyskadade.

– Killar oroar sig mycket över om de

kan få stånd. Tjejer funderar generellt mer över relationer, inte själva stånd, berättar hon vidare.

Om man har problem med sexliv finns speciella erektilionsprober. Det finns även tabletter man kan ta en halvtimme innan samlaget. Och så finns en rad tekniska hjälpmedel. Vibrerade vaginor, pubisringar som håller ståndet och diklosar.

– Problemet i dag är bara att dessa hjälpmedel som man med funktionshinder kan behöva, inte klassas som hjälpmedel, berättar en anonym kvinna.

Det finns inga speciellt utformade sexhjälpmedel för funktionshindrade. Etac, ett svenskt företag som tillverkar hjälpmedel för funktionshindrade, har på sin hemsida hjälpmedel under kategorier som "hushåll" och "skönhet", men kategorin "sex" finns inte. Man måste liksom andra vända sig till en affär där sexstillbehör säljs.

Motion om sexhjälpmedel

Att alla inte kan ta sig dit och på så sätt har möjlighet till sexuell njutning har resulterat i en motion från riksdagsledamot **Tasso Stafildis**, vänsterpartiet.

– Affären är inte alltid tillgängliga och dessutom är det kanske inte något man vill berätta för sin personliga assistent, som eventuellt måste följa med, berättar han.

Motionens syfte är att öka resurserna till sjukvårdens hjälpmedelscentraler så att de bättre kan arbeta med att anpassa sexhjälpmedel för funktionshindrade. Tasso Stafildis menar att det ska vara lika självklart att kunna få ett sexhjälpmedel på Hjälpmedelscentralen som att få ett anpassat handtag eller köksredskap.

Men det är inte självklart att alla med funktionshinder vill ha sexhjälpmedel klassat som "hjälpmedel".

– Det kostar så passa lite, och den biten vill jag sköta själv, säger en man som vill vara anonym.

Tidigare har liknande motioner avslagits, utan motivering. Om denna motion går igenom får vi veta fört till våren.

Text **Anna Bergholtz**
Frlansjournalist
och föredragshållare
Bild **Sandra Qvist**